

Dr. sc. Mato Arlović*

USTAVNI SUD ČUVAR USTAVA I ZAŠTITNIK VLADAVINE PRAVA

UDK: 347.991(497.5)
DOI: 10.31141/zrpf.2024.61.151.151
Izlaganje sa znanstvenog skupa
Primljeno: 18. 9. 2023.

Rad se bavi doktrinarnim, normativno-pravnim i funkcionalnim aspektom ustavnog sudovanja u funkciji "čuvara i zaštitnika" ustava (Häberle) te, posljedično, zaštitom njime propisane vladavine prava. U obradi teme, prije svega, polaziti će se od hrvatskog ustavnog sustava i njime ustrojenog položaja, zadaća i nadležnosti Ustavnog suda Republike Hrvatske. Dakako, uz ukazivanje i uspoređivanje s Ustavnim sudom Republike Kazahstan po ovoj osnovi.

Ključne riječi: *Ustav, Ustavni sud, vladavina prava, demokratska ustavna država, ustavno sudovanje, ustavnost i zakonitost, zaštita ljudskih prava i sloboda*

1. PRISTUPNA RAZMATRANJA

Doktrinarna stajališta o ustavnom sudu kao o "čuvaru i zaštitniku"¹ ustava svoje utemeljenje imaju u poimanju međudnosa između države i ustava s jedne strane, a s druge strane, koju i kakvu je zadaću, u toj državi, propisao ustav samom ustavnom sudu.

Njemački teoretičar ustavnog prava J. Isensee tako smatra da: "Državu i ustav valja pojmovno razlikovati premda su oni egzistencijalno povezani. No, legitimacija jednoga preudicira legitimaciju drugog – i obratno. Gdje nema države, nema ni državnog ustava."² Međutim, ustavotvorac ustavom "ne odlučuje o tome treba li država biti ili ne. Naprotiv, on pretpostavlja državu i preoblikuje je ... Država je zadana materija, ustav je forma."³ Po Isenseeu država je za ustav "njegov predmet i njegova pretpostavka".⁴ U kontekstu takvog njihova međudnosa, on zaključuje: "Država i ustav jedno su drugom sredstvo i svrha. Volja za ustav temelji se na volji za državnost. Ona je obnavlja i potvrđuje."⁵ Iz navedenih citata može se izvući

* Sudac Ustavnog suda Republike Hrvatske, e-mail: varlovic.m@gmail.com; mato_arlovic@usud.hr, ORCID: 0000-0001-8937-1753.

¹ Citirane pojmove preuzeo od Häberle, P., *Uloga i utjecaj ustavnih sudova iz komparativne perspektive*, u: Bačić, A. i Bačić, P., *Ustavna demokracija i sudovi*, Pravni fakultet, Split 2009., str. 353.

² Isensee, J., *Država, ustav, demokracija*, Politička kultura, Zagreb 2004., str. 17.

³ *Ibidem*, str. 41.

⁴ *Ibidem*, str. 39.

⁵ *Ibidem*, str. 42.

zaključak da ustav, doduše, ne stvara, već pretpostavlja državu kao predmet koji uređuje, s jedne strane. S druge strane, on ima i te kakav reverzibilni (povratni) utjecaj na državu osobito glede sustava vladavine u njoj, odnosno pravnog uređenja prava i obveza onih koji upravljaju i onih nad kojima se upravlja. Drugim riječima, ustav propisuje pravni oblik i sadržaj odnosa u državi kakvi bi oni trebali biti i kakvi su njime preferirani i dopušteni.

Moderni, demokratski odnosi zasnovani su, pored ostalog, na pravu ljudi da kao ravnopravna zajednica državljana, sami neposredno ili putem svojih izabranih predstavnika donose svoj ustav i njime konstitucionaliziraju modernu, demokratsku ustavnu državu.⁶ Državu, kao državu pravno uređenih sloboda i dužnosti, ljudskih (uključivo i manjinskih) prava i sloboda, podjele vlasti koja uključuje ustavom i zakonom na temelju njega dopuštene oblike međusobne suradnje i uzajamne provjere njezinih nositelja, vladavinu prava koja jamči implementiranje načela *non sub homine sed sub lege* (ne pod drugim čovjekom nego pod zakonom) itd.

Istovremeno, donoseći svoj ustav, narod ne uređuje državu kao apstraktni model, već određenu sasvim konkretnu (svoju) državu i stoga, s njim i putem njega (ustava), izražava jasnu volju kakva ona treba biti. Dakako, sam ustav i njegovo uređenje ustrojstva države (državne vlasti, ljudskih sloboda i prava, ustavom i zakonom u skladu s ustavom ograničenja nositelja državne i javnih ovlasti, zaštite prava i sloboda te vladavine ustava i prava i drugih društvenih pitanja i odnosa), koji je donesen od naroda (izravno i/ili posredno) ne može se drugačije okarakterizirati osim tako da se radi o demokratskom ustavu koji uređuje demokratsku državnu i društvenu zajednicu. Zbog toga takvu državu i označavamo kao ustavnu, demokratsku državu vladavine prava i ljudskih prava i sloboda, podjele i ustavom ograničene vlasti u kojoj su svi podređeni pravu, a njihova prava i dužnosti proizlaze iz objektivnog prava, a ne iz odnosa supremacije i nadređenosti zasnovanog na sili i samovolji. Za razliku od nje: “Diktatorska država je neustavna država, država u kojoj diktator krši ustav ili piše ustav koji mu omogućava svašta.”⁷

Ključni pokazatelj, s pravnog aspekta, radi li se o demokratskom ustavu koji za predmet svoje regulacije ima demokratsku ustavnu državu, jest vrednota vladavina prava⁸ na kojoj počiva i koja prožima cjelokupni njegov sadržaj, s jedne strane, a s druge je strane (uz ostale ustavne vrednote na kojima se temelji demokratsko društvo) osnova za njegovo tumačenje.⁹

⁶ Pišući o ustavnoj državi, Isensee ističe: “Ustavna je država reformirana država koja je određena sadržajem i formom ustava i time se razlikuje od drugih državnih oblika, a da se oni ne mogu svesti na jedan jedini suprotan pojam”; vidjeti njegovu knjigu: *Država, ustav, demokracija, Ibidem*; str. 77. Za nju, pak, Häberle kaže: “U demokratskoj su ustavnoj državi građani i ljudi, njihovo ljudsko dostojanstvo kulturnoantropološka premisa: oni daju sami sebi ustav...” Vidjeti njegovu knjigu: *Ustavna država*, Zagreb 2002., str. 21.

⁷ Sartori, Đ., *Demokracija što je to?*, CID, Podgorica, Crna Gora, 2001., str. 174.

⁸ Lauc, Z., piše da: “Pojam vladavine prava označava sustav političke vlasti utemeljen na poštovanju ustava, zakona i drugih propisa, kako od strane građana (adresata pravnih normi), tako i od samih nositelja državne vlasti (adresanata pravnih normi)”. Vidjeti njegov rad: *Vladavina prava u teoriji i praksi*, Pravni fakultet Osijek, Pravni vjesnik, GOD 32., br. 3-4/2016; str. 48.

⁹ Vidjeti поблиže članak 3. Ustava Republike Hrvatske, Narodne novine broj 85/10. – pročišćeni tekst.

Prihvatanje vrednote vladavine prava na kojoj počiva ustav razumijeva njegovo pozicioniranje kao najvišeg pravnog akta i kao najvišeg prava. U tom smislu, on označava državu (i njezino društvo) koja ima demokratski sustav vlasti utemeljen na obvezi svih i svakoga da su podređeni i da poštuju ustav, zakone i druge propise, s jedne strane, a s druge strane, da su svi zakoni, drugi propisi i pravni akti, kao i postupci nositelja vlasti utemeljeni i u skladu s ustavom i/ili sa zakonom koji je u skladu s njim.¹⁰ Takav ustav “podrazumijeva isključivo demokratski ustav, čija je bitna svrha osigurati ograničenje vlasti putem prava”.¹¹

Međutim, u ustavnopravnom sustavu koji počiva na vladavini prava, njezino ostvarivanje ima višestruku ulogu. Ona je, doista, pokazatelj kako s formalnog, tako i s funkcionalnog¹² aspekta promatranja, da je ustavom konstitucionaliziran sustav koji se “svodi na ideju pokoravanja zakonima, a ne ljudima.”¹³ No, isto tako, ona se očituje kao osnova i jamac pravne sigurnosti jer jamči jednakost i ravnopravnost svih pred pravom. I treće, njezino implementiranje reverzibilno djeluje na ostvarivanje formalnog ustava u realnom životu, odnosno u njegovu funkcionalnom pogledu, kako bi rekao MacCormick. No, za demokratsku ustavnu državu i njezino oživotvorenje nije dostatno imati demokratski ustav u svom formalnom obliku. On, da bi u stvarnom životu omogućio ostvarenje svog sadržaja i njime uređenih vrednota, ideala i ciljeva karakterističnih za demokratsko društvo, mora se realizirati u funkcionalnom – realnom smislu. Sam po sebi, ustav i njegove vrednote nisu podesni za neposredno provođenje. Naprosto stoga što samo njihovo provođenje zahtijeva aktivno djelovanje ovlaštenih tijela, neovisno i odvojeno od svih nositelja državne vlasti. Stoga je ustavotvorac u samom ustavu propisao tijela, njihovu nadležnost i postupak koji će jamčiti provođenje ustava i njegovih vrednota te načela na kojima je utemeljen, a istovremeno će, obavljajući te zadatke, biti čuvarom i zaštitnikom samog ustava i njegovih vrednota, uključivo i vladavine prava. To posebno tijelo ili “sredstva koja će jamčiti provođenje ustava, odvojenih od same zakonodavne vlasti” utjelovljeno je “u aktivnom djelovanju sudaca ili u nekim sustavima posebno ustavnog suda”.¹⁴

Na području zemalja europskog kontinenta, osobito onih koja slijede iskustva i tradiciju ustavnog sudovanja te zadaće se, u pravilu, samim ustavom povjeravaju ustavnom sudu što je posebno državno tijelo koje jest sud, ali nije sastavni dio sudbene vlasti, niti je po prirodi stvari dio izvršne i zakonodavne vlasti, a utvrđuje ga sam ustav.

¹⁰ Konkretno radi se o načelu ustavnosti i zakonitosti, koje zahtijeva da svi zakoni, drugi propisi i postupci nositelja vlasti imaju biti utemeljeni na ustavu i zakonu. Vidjeti šire kod Smerdel, B., *Ustavno uređenje europske Hrvatske*, Narodne novine d.d., Zagreb 2013., str. 8. *In concreto*, ovo načelo hrvatski Ustav propisuje u članku 5. koji glasi: “Stavak 1. U Republici Hrvatskoj zakoni moraju biti u suglasnosti s Ustavom, a ostali propisi i s Ustavom i sa zakonom; Stavak 2. Svatko je dužan držati se Ustava i prava i poštivati pravni poredak Republike Hrvatske.”, Narodne novine broj 85/10. – pročišćeni tekst.

¹¹ Smerdel, B., *O ustavima i ljudima*, Novi informator, Zagreb 2012., str. 132.

¹² Klasifikaciju na formalni i funkcionalni ustav preuzeo sam od MacCormick, N., *Institucije prava – Ogljed iz teorije prava*, Naklada Breza, Zagreb 2014., str. 78.

¹³ Lauc, Z., *Načelo vladavine prava u teoriji i praksi*, *Ibidem*, str. 48.

¹⁴ Cappelletti, M., *Kontrola ustavnosti zakona u suvremenom svijetu*, u Bačić, A. i Bačić P., *Ustavna demokracija i sudovi*, Pravni fakultet, Split 2009., str. 132.

Čineći malu digresiju u tekstu u odnosu na esencijalni dio njegove teme, ovdje koristim priliku da ukažem kako sve prethodno izloženo upućuje na potvrdu Sweetova stajališta da takvi ustavi u demokratskim ustavnim državama vladavine prava spadaju, po njemu, u treći tip ustava.¹⁵

No, za našu temu puno je značajnije kakav je položaj ustavotvorac namijenio ustavnom sudu, kojim nadležnostima i postupcima ga je opremio da svoju ulogu (zadaću) čuvara i zaštitnika ustava, pa tako i vladavine prava, može učinkovito obaviti. U nastavku teksta, na primjerima Ustavnog suda Republike Hrvatske i Ustavnog suda Republike Kazahstana, obradit ću najvažnije pokazatelje koji proizlaze iz ustavnopravnog položaja ustavnog suda i njegovih ovlasti (nadležnosti) koji potvrđuju takvu njegovu ulogu i, dakako, ustavnopravne instrumente koji mu stoje na raspolaganju da je ispune.

Ključni pokazatelji koji proizlaze iz samog teksta Ustava Republike Hrvatske i Ustava Republike Kazahstan i koji potvrđuju ulogu ustavnog suda kao čuvara i zaštitnika ustava, te u skladu s time i vladavine prava, po našem mišljenju jesu: 1) sam položaj ustavnog suda u strukturi vlasti uređene ustavom; 2) nadležnost ocjene i odlučivanja o suglasnosti zakona s ustavom i suglasnosti drugih propisa s ustavom i zakonom; 3) odlučivanje povodom ustavnih tužbi radi zaštite ustavom i međunarodnim pravom zajamčenih ljudskih prava i sloboda; te 4) važenje, pravna snaga njegovih odluka i njihovih učinaka.¹⁶ Dakako, njihovim odabirom nikako ne umanjujem utjecaj i drugih (po mom mišljenju manje značajnih) pokazatelja koji proizlaze iz ostvarivanja nadležnosti ovih ustavnih sudova, a posljedično mogu utjecati i utječu na njihovu zadaću čuvara i zaštitnika ustava i vladavine prava. No, za potrebe ovoga rada, prethodno navedene odabrao sam smatrajući da ću i putem njih dati dovoljno argumenata koji potvrđuju da su u Republici Hrvatskoj

¹⁵ Sweet, A. S., u svom radu *Ustavi i sudska vlast*, objavljen u *Komparativnoj politici*, Zagreb 2013., na stranici 165 piše: "Jedan od najvažnijih razvoja u globalnoj politici posljednjih pedeset godina bila je konsolidacija ustava trećeg tipa kao standarda bez suparnika. Poanta nije u tome da su svi ustavi trećeg tipa jednaki; činjenica je da nema dva ustava koja su potpuno jednaka. No, važna je široka globalna konvergencija u vjerovanjima da se samo ustavi trećeg tipa smatraju dobrim ustavima. Ta se konvergencija naziva novim konstitucionalizmom (...)

Nauk novog konstitucionalizma uključuje sljedeće:

- Državne institucije uspostavljaju se pisanim ustavom i svoje ovlasti izvode isključivo iz njega.
- Taj ustav propisuje konačnu vlast naroda posredstvom izbora ili referenduma.
- Prakticiranje javne vlasti, uključujući zakonodavnu vlast, zakonito je samo ako je u skladu s ustavom i pravom.
- Ustav jamči katalog prava i sustav ustavnog sudstva za obranu tih prava.
- Sam ustav specificira kako se može revidirati.

Ustavi uspostavljaju postupke koje treba slijediti u stvaranju različitih oblika prava. To su proceduralna ograničenja: ako se postupak ne slijedi, stvorena pravna norma (zakon, administrativna odluka, sudska presuda) ustavno nije valjana. Prava su različiti tip međunorme po tome što nameću supstativna ograničenja obavljanja javne vlasti. Kad državni dužnosnici donose, tumače i provode zakon, moraju poštivati pravo ili se njihovi akti mogu poništiti kao zakon."

¹⁶ Izdavanjem ovih, po meni, ključnih pokazatelja nije mi namjera ni u kojem pogledu umanjiti značaj ostvarivanja ostalih nadležnosti ustavnog suda koje mu je povjerio ustavotvorac, npr. u članku 129. Ustava Republike Hrvatske ili u članku 23. Ustavnog zakona o Ustavnom sudu Republike Kazahstan u vezi s člankom 72. Ustava Republike Kazahstan – neslužbeni prijevod na: <https://www.gov.kz/legalacts/1?lang=en>

i Republici Kazahstan snagom samog njihova ustava institucionalizirani ustavni sudovi, pored ostalog, i kao čuvari i zaštitnici ustava i vladavine prava.¹⁷

2. USTAVNI SUD KAO ČUVAR USTAVA I ZAŠTITNIK VLADAVINE PRAVA

2.1. Ustavni položaj Ustavnog suda Republike Hrvatske i Republike Kazahstan

Položaj, nadležnost, kao i druga pitanja značajna za konstituiranje i rad Ustavnog suda Republike Hrvatske uređuju se normama ustavne snage. Naime, sva pitanja vezana uz konstituiranje i rad Ustavnog suda Republike Hrvatske uređena su odredbama Ustava Republike Hrvatske¹⁸ i Ustavnog zakona o Ustavnom sudu Republike Hrvatske,¹⁹ koji se “donosi po postupku određenom za promjenu Ustava”.²⁰ Ovakvim pristupom hrvatskog ustavotvorca uređivanju položaja, nadležnosti kao i drugih pitanja od značaja za rad Ustavnog suda, neupitno se htjelo osigurati njegovu ustavnopravnu poziciju koja mu jamči stabilnost i sigurnost “koje onda po prirodi stvari reverzibilno jačaju njegovu primarno institucionalnu neovisnost”,²¹ te daju validniju individualnu neovisnost njegovim sucima.²² Stabilnost i sigurnost Ustavnog suda u Republici Hrvatskoj proizlazi iz ustavnom normom olako propisanog položaja, nadležnosti i postupka revizije, čime je spriječeno i brzopleto (iz pragmatično-interesnih razloga pa i onih *ad hoc*) revidiranje njegova ustavnog položaja. Naprosto stoga što je način i postupak promjena, odnosno izmjena i dopuna ustavnopravnog akta daleko složeniji od zakonskog akta,²³ a za njegovo se izglasavanje traži kvalificirana većina. U Republici Hrvatskoj to je dvotrećinska većina glasova od ukupnog broja zastupnika Hrvatskog sabora, što implicira potrebu postizanja dogovora za takvu reviziju ustavnog akta između pozicije i opozicije i

¹⁷ Ulogu ustavnih sudova kao čuvara i zaštite ustava nikako se ne može i ne smije tumačiti kao ovlasti Ustavnog suda da zabrani (spriječi) bilo kakvu reviziju i/ili potpuno donošenje novog ustava. Naprotiv, njihova uloga kao čuvara i zaštitnika ustava u takvoj ustavnopravnoj političkoj i demokratskoj situaciji ne očituje se u zabrani revizije odnosno donošenja potpuno novog ustava, već samo u provedbi kontrole je li taj postupak proveden u skladu s ustavom propisanim procedurom ili onom koju propisuje nadležni zakon, ako je na to ovlašten ustavom i ako je sam u skladu s ustavom.

¹⁸ Ustav Republike Hrvatske, Narodne novine broj 85/10. – pročišćeni tekst.

¹⁹ Ustavni zakon o Ustavnom sudu Republike Hrvatske, Narodne novine broj 49/02. – pročišćeni tekst.

²⁰ Članak 132. stavak 2. Ustava Republike Hrvatske.

²¹ Arlović, M., *Ocjena ustavnosti i zakonitosti drugih propisa*, Pravni vjesnik, god. 30, br. 3-4/2014., str. 14.

²² O institucionalnoj i individualnoj neovisnosti Ustavnog suda i njegovih sudaca vidjeti u: Mišljenju Europske komisije za demokraciju kroz pravo - Venecijanska komisija - O pravnoj sigurnosti i neovisnosti pravosuđa u Bosni i Hercegovini, doneseno na 91. plenarnoj sjednici u Veneciji 15. - 16. lipnja 2012., te u radu autora ovog teksta *O neovisnosti Ustavnog suda i njegovih sudaca*, Pravni vjesnik, br. 3-4/201., str. 14-16.

²³ O postupku promjene Ustava Republike Hrvatske vidjeti njegovu glavu IX. i članke od 147. do uključivo 150. koje ona sadrži.

potrebu da velika većina zastupnika iz oba bloka dade svoj glas za predloženu reviziju tog propisa.

Ustavnopравни položaj Ustavnog suda Republike Kazahstan također je uređen Ustavom Republike Kazahstan i Ustavnim zakonom o Ustavnom sudu Republike Kazahstan. Međutim, u ove dvije države postoji razlika u pravnoj snazi što je imaju ustavni zakoni o ustavnim sudovima. Kako je već rečeno, Ustavni zakon o Ustavnom sudu Republike Hrvatske ima snagu ustava, dok je Ustavni zakon o Ustavnom sudu Republike Kazahstan po svojoj snazi iznad “običnog” zakona, ali nema snagu ustava, već ga valja tumačiti, po mom mišljenju, kao organski zakon koji mora biti u skladu s ustavom, dok svi ostali zakoni Republike Kazahstan moraju biti u skladu i s njim i s ustavom, dakako, kada reguliraju pitanja koja se odnose na Ustavni sud Republike Kazahstan.

Za položaj ustavnih sudova u ove dvije zemlje, važno je ukazati na to koja su im mjesta u normativnom sadržaju ustava odredili ustavotvorci. Interesantna je koincidencija da su u oba ustava Ustavni sudovi dobili svoju posebnu glavu. Međutim, i ovdje postoji razlika između hrvatskog i kazahstanskog ustava. Ustav Republike Hrvatske Ustavni sud sadržajno pozicionira u glavi V., kojom ga potpuno izdvaja od nositelja (zakonodavne, izvršne i sudbene) državne vlasti. Naime, nositelji državne vlasti svoje su mjesto našli u glavi IV. Ustava Republike Hrvatske. Doduše, svaki od njih odvojen je od drugoga posebnim potpoglavljem, ali su sastavni dio glave IV. “Ustrojstvo državne vlasti”, dok se glava V. Ustava isključivo odnosi na uređenje Ustavnoga suda Republike Hrvatske. Navedenim pristupom hrvatski je ustavotvorac samim Ustavom htio jasno diferencirati položaj Ustavnog suda u odnosu na sve druge sastavnice državne vlasti. On nije dio ni izvršne ni zakonodavne, a ni sudbene vlasti. On je, po Ustavu, naprosto posebno državno tijelo vlasti koje, iako ne ulazi u sudbenu vlast, jest sud, s jedne strane, a s druge strane, iako nije sastavni dio ni izvršne ni zakonodavne vlasti, jest državno tijelo vlasti, s nadležnostima što su mu propisane isključivo normama ustavne snage, i koje je snagom samog Ustava odvojeno i neovisno o drugim tijelima državne vlasti. Takav je pristup hrvatskog ustavotvorca Ustavnom sudu Republike Hrvatske zajamčio normama ustavne snage institucionalnu neovisnost od svih i prema svakom. Zapravo je time udaren ustavni temelj za osnovu Ustavnom sudu Republike Hrvatske da provodeći svoje ustavne nadležnosti bude vezan isključivo samim Ustavom i time štiteći vladavinu prava²⁴ putem zaštite ustavnosti i zakonitosti bude ključni subjekt koji je čuvar i zaštitnik ustava i vladavine prava.

Za razliku od Ustava Republike Hrvatske, Ustav Republike Kazahstan u svom sadržajnom dijelu odvaja Ustavni sud u posebnu glavu VI. Međutim, to je istovjetan pristup koji on ima i prema drugim nositeljima državne vlasti (izvršne i zakonodavne vlasti vidjeti u glavi III. Predsjednik, IV. Parlament i V. Vlada,

²⁴ Kroz zaštitu vladavine prava ne samo da se ostvaruje zaštita Ustava, već se implementira i sama ustavna država kao takva. Zbog toga neki autori, kao npr. J. Isensee, pišu: “Ustavna država po svojoj je ideji vladavina prava ... Ustavna država je realnost slobode ...”, *Ibidem*, str. 78.

te sudbene vlasti i cjelokupno pravosuđe u glavi VII.).²⁵ Navedenim je pristupom ustavotvorac Republike Kazahstan svoj Ustavni sud izjednačio u ustavnom sadržaju (po položaju) s drugim najvišim tijelima državne vlasti. U tom smislu on je i sud i tijelo državne vlasti, koje je podložno, u skladu s ustavom i Ustavnim zakonom o Ustavnom sudu Republike Kazahstan²⁶ uzajamnoj kontroli i provjeri. Međutim, ono što ga diferencira u odnosu na sva druga državna tijela neovisno o njihovom rangu jest njegova zadaća da “osigurava vrhovnost Ustava Republike Kazahstan na cijelom teritoriju Republike Kazahstan”.²⁷ Kako gramatičkim, tako još više teleološkim tumačenjem citirane odredbe nedvojbeno se može zaključiti: a) Ustav Republike Kazahstan jest najviši pravni akt, ali i pravo na cijelom teritoriju Republike Kazahstan; b) kao najviši pravni akt na vrhu je piramide ustavnopravnog poretka Republike Kazahstan i svi pravni propisi ispod njega moraju biti u skladu s njim. “Ustav nema iznad sebe više nikakvu normu”;²⁸ i c) Ustavni je sud time što “osigurava vrhovnost Ustava Republike Kazahstan” *ex constitutione* dobio zadaću njegova “čuvara i zaštitnika”, ali i zaštitnika vladavine prava, kroz zaštitu ustavnosti i zakonitosti na cijelom području Republike Kazahstan.

Sličnu zadaću Ustavnom sudu Republike Hrvatske propisuje njezin Ustavni zakon o Ustavnom sudu koji u članku 2. navodi: “(1) Ustavni sud jamči poštivanje i primjenu Ustava Republike Hrvatske i svoje djelovanje temelji na odredbama Ustava Republike Hrvatske i Ustavnog zakona o Ustavnom sudu Republike Hrvatske. (2) Ustavni sud je neovisan o svim tijelima države vlasti, te samostalno raspoređuje sredstva, utvrđena u državnom proračunu, u skladu sa svojim godišnjim proračunom i zakonom radi funkcioniranja djelatnosti Ustavnog suda. (3) Unutarnje ustrojstvo Ustavnog suda uređuje se Poslovníkom Ustavnog suda Republike Hrvatske ...” Analizom navedenih odredbi ustavnih zakona o ustavnim sudovima Republike Hrvatske i Republike Kazahstan s pravom se može zaključiti da su ustavotvorci ovih država uređujući položaj svojih ustavnih sudova slijedili germanski (austrijsko-njemački) model koji polazi od stava o ustavnom sudu kao čuvaru i zaštitniku ustava i vladavine prava.

2.2. Objektivni ustavni spor i zadaća Ustavnog suda kao čuvara ustava i zaštitnika vladavine prava

Svoju zadaću čuvara i zaštitnika ustava ustavni sudovi ponajprije ostvaruju u postupku ocjene ustavnosti zakona i ustavnosti i zakonitosti drugih propisa (podzakonskih akata) u postupku koji je u teoriji prepoznat i nazvan kao objektivni

²⁵ Vidjeti pobliže sadržaj Ustava Republike Kazahstan, *Ibidem*.

²⁶ Naime, iz članka 2. stavka 1. Ustavnog zakona o Ustavnom sudu Republike Kazahstan nedvojbeno proizlazi da se on uređuje samo Ustavom i svojim Ustavnim zakonom. Ta odredba glasi: “Status, nadležnost, organizacija i aktivnosti Ustavnog suda utvrđuju se i uređuju Ustavom Republike Kazahstan i ovim Ustavnim zakonom.”; tekst preuzet s: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z2200000153>

²⁷ Članak 1. Ustavnog zakona o Ustavnom sudu Republike Kazahstan, *Ibidem*.

²⁸ Isensee, J., *Ibidem*, str. 97.

ustavni spor.²⁹ U ovom ispitivanju i odlučivanju predmet je ustavnog spora pitanje ustavnosti odnosno zakonitosti osporenog normativnog akta koji ustavni sud mora riješiti. Bit ovog postupka ogleda se u tome što ustavni sud treba utvrditi ono što odgovara objektivnom pravu, a ne mogućem interesu ili povredi pojedinačnog subjektivnog prava jednog ili drugog sudionika u sporu. U objektivnom ustavnom sporu rješavaju se pitanja vezana uz objektivno pravo (pitanje ustavnosti i zakonitosti), odnosno uz vladavinu prava, a ne ona koja su povezana i tiču se subjektivnih prava i obveza sudionika (stranaka) u subjektivnom sudskom sporu između njih. Za objektivni ustavnosudski spor nije bitno hoće li se prihvatiti zahtjev (prijedlog) pokretača spora kao što je to bitno za spor među strankama, već je od odsudne važnosti da se u cijelosti riješi pitanje ustavnosti i/ili zakonitosti osporenog normativnog akta. Naprosto stoga da bi se iz ustavnopravnog poretka otklonio pravni propis odnosno pojedina njegova odredba koja nije u skladu s ustavom ili zakonom i koja bi zbog toga narušavala njegovu jedinstvenost i usklađenost, odnosno ugrožavala vladavinu prava i pravnu sigurnost. U ovom postupku ustavni sud nije vezan niti može biti vezan razlozima koje u svom prijedlogu za ocjenu ustavnosti i zakonitosti daje podnositelj prijedloga. Ovo stajalište utemeljeno je na ustavnopravnom zahtjevu da konkretni pravni propis čija se ustavnost i zakonitost ocjenjuje bude u skladu s ustavom i zakonom, objektivno, a ne da to bude s obzirom na određene razloge koje u svom prijedlogu daje podnositelj. Stoga, ustavni sud kad ispituje, ocjenjuje i odlučuje o ustavnosti i/ili zakonitosti osporenog pravnog propisa, odnosno pojedine njegove odredbe, sam po svom nahodjenju (u skladu s propisanom mu postupku) poduzima mjere, radnje i provodi potrebne postupke koji će mu omogućiti takvu interpretaciju i zauzimanje stajališta kojim će razmotriti (utvrditi) pitanje sporne ustavnosti, odnosno ustavnosti i zakonitosti osporenog pravnog propisa. Iz izloženoga je razvidno da ustavni sudovi u objektivnom ustavnom sporu, provodeći apstraktnu kontrolu ustavnosti i zakonitosti, primjenjuju odnosno mogu primijeniti tzv. inkvizicijsko načelo. Razumljivo, jer je po svojoj pravnoj prirodi ustavni spor u kojem se na apstraktan način ispituje ustavnost zakona i/ili ustavnost i zakonitost podzakonskih akata, spor između normativnopravnih akata, odnosno pojedinih pravnih normi od kojih je jedna ustavna, a druga neustavna, odnosno točnije rečeno, podnositelj prijedloga tvrdi da je neustavna. Moglo bi se reći da se radi o ispitivanju usklađenosti hijerarhijskog reda unutar hijerarhijske strukture ustavnopravnog poretka i to polazeći od utemeljenog načela pravne snage pojedine vrste propisa. U strukturi ustavnopravnog poretka pravni propisi višeg pravnog ranga (jače pravne snage) imaju prednost i nadređeni su pravnim propisima nižeg pravnog ranga. Navedeno stajalište utemeljeno je na teorijskoj koncepciji kako je ustav najviši pravni akt i najviše pravo u okviru ustavnopravnog sustava – da je osnova za donošenje svih drugih pravnih propisa (zakona, podzakonskih akata i dr.) i da svi oni moraju biti u skladu s njim, ali i s propisima donesenima na temelju

²⁹ Pojam objektivnog ustavnog spora preuzeo sam od Krbek, I., *Ustavno sudovanje*, JAZU, Zagreb 1962., str. 76, gdje on kod upotrebe ovog pojma dodatno upozorava da “objektivni spor po svojoj osnovnoj prirodi ne može uopće biti uskostranački spor”.

njega, ako ti propisi na osnovi ustava imaju viši pravni rang odnosno pravnu snagu od propisa čija se ustavnost, odnosno ustavnost i zakonitost osporavaju.³⁰

Ustavni temelj objektivnog ustavnog spora, odnosno apstraktne kontrole ustavnosti i zakonitosti, nalazi se u pojedinim odredbama ustava koje propisuju i utvrđuju načelo ustavnosti i zakonitosti izravno i/ili na neizravan način. U Ustavu Republike Hrvatske ono je propisano člankom 5. na izravan način. Interesantno i gotovo na doktrinarnoj razini načelo ustavnosti propisuje Ustav Republike Kazahstan. On u članku 4. stavku 2. propisuje: “Ustav ima najvišu pravnu snagu i neposredno djelovanje na cijelom području Republike”.

2.3. Tumačenje Ustava kao cjeline pokazatelj je da je Ustavni sud čuvar Ustava i zaštitnik vladavine prava

Međutim, da bi se iz objektivnog ustavnog spora apstraktne kontrole ustavnosti i zakonitosti jasnije sagledala uloga ustavnog suda kao čuvara ustava i zaštitnika vladavine prava, smatramo potrebnim ukazati na barem tri pitanja (odnosno metode) kojima se u njegovu provođenju koristi (ili bi se trebao koristiti) ustavni sud.

Prvo, ustavni sud u objektivnom ustavnom sporu treba utvrditi je li osporeni akt odnosno pojedina njegova norma nesuglasna s ustavom, odnosno s ustavom i zakonom ako se radi o podzakonskom aktu. Ako utvrdi njegovu neustavnost, donosi odluku koja u konačnici ima za posljedicu anuliranje, odnosno uklanjanje neustavnog pravnog propisa iz važećeg ustavnopravnog poretka. Stoga, ustavni sud treba iskoristiti sva mu raspoloživa sredstva, dakako, u skladu s ustavom i zakonom da u objektivnom sporu apstraktne kontrole donese ispravnu i cjelovitu odluku o (ne)ustavnosti odnosno (ne)ustavnosti i (ne)zakonitosti osporenog pravnog propisa ili njegove pojedine odredbe. Najvažnije u tom postupanju jest: a) interpretativnim metodama ocijeniti ustavnost osporenog akta u odnosu na “cjelinu ustava”;³¹ b) ispitati i ocijeniti ustavnost i/ili ustavnost i zakonitost osporenog akta i s aspekta formalne i materijalne ustavnosti čime će istovremeno utvrditi je li u konkretnom slučaju došlo do povrede vladavine prava.

Zahtjev da se prilikom ocjene ustavnosti odnosno ustavnosti i zakonitosti osporenog akta razmatra u odnosu na cjelinu ustava podrazumijeva obvezu da se

³⁰ O objektivnom ustavnom sporu vidjeti, također o pitanju apstraktne kontrole ustavnosti i zakonitosti u: *Pravna enciklopedija*, izd. Savremena administracija, Beograd 1979., str. 1556.

³¹ O tome da je Ustav cjelina i da mu se u provođenju apstraktne kontrole ustavnosti i zakonitosti mora pristupiti kao cjelini, zauzeo je stajalište i Ustavni sud Republike Hrvatske: “Ustav čini jedinstvenu cjelinu. Njemu se ne može pristupiti na način da se iz cjeline odnosa koji se njime ustrojavaju izvlači jedna odredba pa se ona onda tumači zasebno i mehanički, neovisno o svim ostalim vrijednostima koje su Ustavom zaštićene. Ustav posjeduje unutarnje jedinstvo i značenje pojedinog dijela vezano je uz ostale odredbe. Promatra li ga se jedinstveno, Ustav odražava pojedina sveobuhvatna načela i temeljne odluke u vezi s kojima se moraju tumačiti sve njegove pojedinačne odredbe. Stoga se nijedna ustavna odredba ne može izvući iz konteksta i samostalno interpretirati. Drugim riječima, svaka pojedina ustavna odredba uvijek se mora tumačiti u skladu s najvišim vrijednostima ustavnog poretka koji su temelj za tumačenje samog Ustava.” Vidjeti odluku Ustavnog suda Republike Hrvatske broj: U-I-3789/2003 i dr. od 8. prosinca 2010., Narodne novine broj 142/10.

u razmatranju i odlučivanju o tim pitanjima uvijek polazi od najviših vrednota³² i načela ustava te cjeline njegova sadržaja (uključivo i samu preambulu). Tumačeći vrednote i načela na subjekt interpretiranja (ustavni sud) nalazi se u specifičnoj poziciji. Naime, vrednote su po prirodi stvari pojmovi koji, doduše, jesu određivi, ali u svom sadržajnom smislu nisu u cijelosti određeni. Specifičnost ustavnog suda i njegovih sudaca kod njihova tumačenja ogleda se u okolnostima što oni trebaju usuglasiti stajalište o tome što u sadržajnom smislu pod pojmom koji tu vrednotu definira podrazumijevaju. Dakako, vodeći računa o stvarnim društvenim odnosima na koje se konkretna vrednota odnosi, s jedne strane, a s druge strane, na doktrinarna i općekulturna stajališta u društvenoj javnosti o njoj. Nisu nepoznate realne okolnosti koje su prisutne u javnosti (zbog npr. tehničko-tehnološkog razvoja, promjene javne percepcije o tome što pojam kojim se definira pojedina vrednota izražava i/ili bi trebao izražavati) i, uslijed toga, potrebe za promjenama glede poimanja što sadržajno ta vrednota treba izražavati. Ustavni sud tada mora voditi računa o tome da istumači konkretnu vrednotu tako da je jasno njegovo stajalište o tome što on pod njom podrazumijeva; prvo, mora što obuhvatnije izraziti njezin sadržaj; drugo, to stajalište mora biti prihvatljivo najvećem broju adresata (fizičkih i pravnih osoba), jer se i ta vrednota koristi kao jedno od polazišta u tumačenju ustava; i treće, da, upravo stoga što je ona jedna od osnova za tumačenje ustava, stajalište o tome što se pod njom podrazumijeva bude razumno i izbalansirano kako bi bilo ne samo prihvatljivo za poimanje, već i kvalitetna osnova za tumačenje ustavnog sadržaja. Htio, ne htio, ustavni sud se u ovom pitanju često nalazi u poziciji aktivizma. Tumačeći što podrazumijeva pod pojedinom ustavnim vrednotom i/ili načelom i kako ih u tumačenju ustava valja koristiti, istovremeno šalje poruku svima da je ustav “ono što suci kažu da jest”,³³ odnosno da je to ono što je u svom stajalištu iskazao ustavni sud. Tim više i tim prije, što su odluke ustavnih sudova općeobvezujuće, o čemu ću kasnije u tekstu reći nekoliko riječi. Što ustavni sud podrazumijeva pod pojedinom vrednotom od iznimnog je značaja, napose u apstraktnoj kontroli ustavnosti i zakonitosti, i to kako u njezinu formalnom, tako i u materijalnom smislu. Naime, ako su vrednote (kao u slučaju Ustava Republike Hrvatske) definirane u njegovu sadržaju tako da su one njegove “najviše vrednote i temelj za njegovo tumačenje“, onda je razumljivo samo po sebi da će ustavni sud, kad utvrdi da je neki osporeni propis neusklađen s ustavnim vrednotama, isti ukinuti. Koliki značaj i ulogu pojedine vrednote imaju i/ili mogu imati u provođenju apstraktne kontrole ustavnosti i zakonitosti razvidno je npr. iz upotrebe vrednote vladavine prava kao osnove u interpretaciji ustava. Vrednota vladavine prava “po katalogu nužnih karakteristika” koje proizlaze iz njezina supstancijalnog sadržaja zahtijeva: “da pravo bude općenito, svima dostupno, da ne djeluje unatrag, da bude

³² Ustav Republike Hrvatske, Narodne novine broj 85/10. – pročišćeni tekst, navodi najviše vrednote ustavnog poretka u svom članku 3. gdje piše: “Sloboda, jednakost, nacionalna ravnopravnost i ravnopravnost spolova, mirotvorstvo, socijalna pravda, poštivanje prava čovjeka, nepovredivost vlasništva, očuvanje prirode i čovjekova okoliša, vladavina prava i demokratski višestranački sustav najviše su vrednote ustavnog poretka Republike Hrvatske i temelj za tumačenje Ustava.”

³³ Scalia, A., *Suvremenost i vlast*, u: Bačić, A. i Bačić, P., *Ustavna demokracija i sudovi*, Pravni fakultet, Split 2009., str. 339.

razumljivo, konzistentno, stabilno, da ga je moguće implementirati te da ga je moguće slijediti”, piše profesor Z. Lauc pozivom na američkog profesora Lona L. Fullera.³⁴

Polazeći od supstancijalnog sadržaja i navedenih karakteristika prava, u interpretaciji cjeline ustava prilikom provođenja apstraktno kontrole ustavnosti osporenog pravnog propisa, Ustavni sud, pored toga što se koristi vladavinom prava, istovremeno se očituje i u funkciji njezina zaštitnika. Sama primjena “vladavine prava” kao jednog od temelja u tumačenju ustava u Republici Hrvatskoj, s druge strane se, *volens nolens*, pojavljuje i kao sredstvo Ustavnom sudu Republike Hrvatske kako u tumačenju Ustava prilikom njegove primjene, tako i kao jedan od nezamjenjivih mehanizama koji mu omogućavaju realizaciju zadaće čuvara i zaštitnika vladavine prava kao najviše vrednote ustavnog poretka.

Ustav Republike Kazahstan ne sadržava odredbu koja bi izrijekom (taksativno) navela pojedine vrednote koje bi bile najviše vrednote na njemu uspostavljenog ustavnog poretka i koje bi k tome bile osnova za tumačenje Ustava Republike Kazahstan. Međutim, iz teksta samog Ustava Republike Kazahstan moguće je izdvojiti o kojim se vrednotama i/ili načelima radi i na kojima on počiva. Jedna od njih je, po mom mišljenju, neupitno vrednota vladavine prava. Pored inog, takav zaključak proizlazi već iz analize samog njegovog članka 4. stavka 2., zatim Ustavom propisanog položaja i nadležnosti za Ustavni sud Republike Kazahstan³⁵ i, dakako, ustavnog uređenja i jamstva zaštite ljudskih prava i sloboda.³⁶ Naime, kako izrijekom proizlazi iz članka 34. stavka 2. Ustava Republike Kazahstan, Ustav je pravni akt najviše pravne snage u zemlji koji ima neposredno djelovanje na cijelom njezinu području. Navedene formulacije u sadržajnom smislu potvrđuje Isenseeovo stajalište o tome da je Republika Kazahstan ustavna država koja je “po svojoj ideji vladavina prava”. Osim toga, gledajući i interpretirajući Ustav Republike Kazahstan kao cjelinu, smatram da se (neovisno o mogućim nedorečenostima i nedostacima) za njega može zaključiti da počiva na vladavini prava i da je ona i kao vrednota i kao načelo jedna od najviših u ustavnom sadržaju koji je temelj i vrh ustavnog poretka Republike Kazahstan. U prilog izloženom stajalištu ide i činjenica da je u tumačenju i primjeni Ustava Republike Kazahstan već sada sasvim razvidna

³⁴ Lauc, Z., *Ibidem*, str. 48.

³⁵ Naime, Ustavni sud Republike Kazahstan državno je tijelo, a ne neko drugo tijelo koje po sili članka 1. stavka 1. Ustavnog zakona o Ustavnom sudu “osigurava vrhovnost” Ustava Republike Kazahstan.

³⁶ Ustav Republike Kazahstan, naime, “priznaje i jamči u skladu s njim ljudska prava i slobode” (vidi članak 12. stavak 1.) te ih katalizira u člancima od 12. do 39., što je u Sweetovom smislu obilježje ustava trećeg tipa odnosno demokratskog ustava, praktički od francuske Deklaracije o pravima čovjeka i građanina iz 1789. godine pa do danas. Naime, člankom 16. te Deklaracije propisano je: “Društvo u kojem nije osigurano jamstvo prava i nije utvrđena podjela vlasti nema ustav”. Kad se toj ustavnopravnoj činjenici pridoda spoznaja da je sam Ustav Republike Kazahstan (vidi članak 72. stavci 3. i 5.) u nadležnost Ustavnog suda stavio i propisao postupak zaštite ljudskih prava i sloboda, s pravom se može zaključiti da su priznanje, jamstvo i zaštita ljudskih prava i sloboda jedan od pokazatelja koji ga svrstava u moderne demokratske ustave, a Ustavnom sudu Republike Kazahstan ojačava ustavnu ulogu čuvara ustava i zaštitnika vladavine prava.

prisutnost svih bitnih elemenata za postojanje i ostvarenje vladavine prava, u skladu sa svim pokazateljima koje je utvrdila Venecijanska komisija.³⁷

3. POLOŽAJ I OGRANIČAVANJE LJUDSKIH PRAVA I SLOBODA U USTAVIMA REPUBLIKE HRVATSKE I REPUBLIKE KAZAHSTAN U FUNKCIJI NJIHOVIH USTAVNIH SUDOVA KAO ČUVARA USTAVA I ZAŠTITNIKA VLADAVINE PRAVA

3.1. Ustavni položaj

Ustavno priznanje, uređenje i zajamčenje zaštite ljudskih (uključivo i manjinskih) prava i sloboda jedna je od bitnih osnova diferenciranja između demokratskih i nedemokratskih ustava. Navedena njihova uloga proizlazi iz njihova značaja za poštovanje i zaštitu ljudskog dostojanstva na današnjem stupnju civilizacijskog razvoja ljudskog društva i njegovih organizacijskih oblika (uključivo i državu) iskazivanja. Upravo stoga ona poimana u sveukupnosti pojavnih oblika i njihovih sadržaja čine jednu od najvažnijih vrednota koju štiti suvremeno društvo i država. Stoga je pitanje njihova priznanja, uređenja i zaštite, u pravilu, povjereno u normativnu nadležnost najvišeg pravnog akta i najvišeg prava u zemlji, tj. samome ustavu. S druge strane, iz istih je razloga nositelj suverene vlasti (u funkciji ustavotvorca) pitanje njihove zaštite ustavom dao u nadležnost ustavnim sudovima kao konačnom državnom tijelu i to nakon što su pred nadležnim upravnim i sudbenim tijelima države iskorištena sva pravno raspoloživa sredstva za njihovu zaštitu.

Koliki značaj pitanju ljudskih (uključivo i manjinskih) prava i sloboda pridaju ustavi Republike Hrvatske i Republike Kazahstan može se propitivati s više aspekata. No, na osnovi opserviranja supstancijalnog sadržaja samih ustava ovih dviju zemalja, mogli bismo istaknuti, među ostalim, sljedeće:

Prvo, ljudska (uključivo i manjinska) prava i slobode u oba su ustava regulirana posebnom glavom u sklopu njihova sadržaja. Tako ih Ustav Republike Hrvatske regulira u glavi III. "Zaštita ljudskih prava i temeljnih sloboda". Za razliku od hrvatskog Ustava, Ustav Republike Kazahstan regulira ih u glavi II. "Osoba i građani."

³⁷ Omejec, Jasna, ex predsjednica Ustavnog suda Republike Hrvatske i dugogodišnja članica Venecijanske komisije, tako piše: "Razmatrajući pojam vladavine prava u prvom redu kao praktički koncept, Venecijanska komisija utvrdila je nužne elemente vladavine prava, kao i inih Rechtsstaata, koji nisu samo formalni, nego i supstancijalni ili materijalni (materieller Rechtsstaats begriff) za koji se čini da bi mogao biti pronađen konsenzus. To su 1. zakonitost (legality) uključujući transparentan, odgovoran (accountable) i demokratski proces donošenja zakona, 2. pravna sigurnost ili pravna izvjesnost (legal certainty), 3. zabrana arbitarnosti (prohibition of arbitrariness), 4. pristup pravdi pred neovisnim i nepristranim sudovima, uključujući sudski nadzor administrativnih akata (access to justice before independent and impartial courts, including judicial review of administrative acts), 5. poštovanje ljudskih prava (respect for human rights) i 6. zabrana diskriminacije i jednakost pred zakonom (non discrimination and equality before the law)." Vidjeti njezinu knjigu: *Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda u praksi Europskog suda za ljudska prava – Strasbourški aquis*, Novi informator, Zagreb 2013., str. 1087.

Drugo, u sadržajnom smislu ove glave, oba ustava zauzimaju značajan broj članaka njihova ukupnog sadržaja. Ustav Republike Hrvatske ljudska prava i slobode (uključivo i manjinska) regulira člancima 14. – 70., ili ukupno 56 članaka kojima se izravno regulira ova materija. Ako se to stavi u razmjer s ukupnim brojem članaka Ustava, onda je to 36,8 posto, ili više od jedne trećine njegova sadržaja. Ustav Republike Kazahstan po obuhvatu sadrži manji broj članaka koji na izravan način reguliraju ljudska prava i slobode od Ustava Republike Hrvatske. On ima 27 takvih članaka od ukupno 98, što u konačnici čini 27,5 posto, dakle, nešto manje od jedne trećine njegova sadržaja. Kolikogod izloženi podaci o opsegu koji su ustavotvorci podijelili ljudskim pravima i slobodama mogu biti relevantni za njihovo utvrđivanje kao posebne ustavom regulirane i zaštićene vrijednosti, još je značajniji podatak da u sadržajnom smislu one reguliraju ljudska prava i slobode I., II. i III. generacije.³⁸ Odnose se na: osobna (građanska) i politička prava i slobode (I. generacija); ekonomska, socijalna i kulturna prava (II. generacija); i, na kraju, na prava i slobode kojima se osigurava pravo na zdrav život, zaštitu okoliša i vodi posebna skrb o zaštiti zdravlja ljudi, prirode i ljudskog okoliša (III. generacija).³⁹

3.2. Ograničavanje ljudskih prava i temeljnih sloboda

Važan pokazatelj o tome koliki značaj ljudskim pravima i slobodama u ustavima obje zemlje pridaju njihovi ustavotvorci, proizlazi iz ustavnopravne činjenice da su ona utvrđena, uređena i zajamčena normama ustavne snage. Normama zakonske snage, odnosno pravnim propisima takve snage ona se ne utvrđuju, već se samo razrađuju.⁴⁰ Isto tako, ustavotvorac je propisao da se sva ljudska prava i slobode relativnog karaktera mogu ograničiti isključivo zakonom i to ako i kad se za to ispune ustavom propisani uvjeti i kriteriji. To su, prema članku 16. Ustava Republike Hrvatske, slučajevi kada je ograničenje potrebno: a) “da bi se zaštitila sloboda i prava drugih ljudi”; b) “pravni poredak”; c) “javni moral”; d) “zdravlje”. Osim toga, stavkom 2. istoga članka propisano je da: “Svako ograničenje slobode ili prava mora biti razmjerno naravi potrebe za ograničenjem u svakom pojedinom slučaju”.

Sličnu odredbu o ustavnim razlozima zbog kojih je moguće ograničiti ljudska prava i slobode sadrži i Ustav Republike Kazahstan u svom članku 39. stavku 1. Zanimljivo je primijetiti da oba ustava sadrže odredbe kojima se zabranjuje ograničavanje nekih od ljudskih prava i sloboda. Ta prava i slobode snagom te ustavne norme smatraju se ljudskim pravima i slobodama apsolutnog karaktera. Radi se o: a) pravu na život; b) zabrani mučenja surovog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja; c) o pravnoj određenosti kažnjivih djela i kazni; te d) slobodi

³⁸ U pravnoj teoriji za pojedine generacije prihvaćeni su i sljedeći nazivi: za I. “Prava na slobodu”; II. “Prava na jednakost”; i III. “Prava solidarnosti”.

³⁹ Danas se opravdano vode ozbiljne rasprave u javnom diskursu o nastupanju IV. generacije ljudskih prava i sloboda, koji se često naziva: “Pravo na dobru vladavinu”.

⁴⁰ U tom smislu vidjeti članak 83. stavak 2. Ustava Republike Hrvatske, *Ibidem*.

misli, savjesti i vjeroispovijesti.⁴¹ Zaštita ovih prava i sloboda zabranom njihova ograničavanja i/ili ograničavanja iz političkih razloga,⁴² uz ustavno zajamčenje zaštite svih ljudskih prava i sloboda jedan je od ključnih faktora na kojima se temelji demokratski identitet ovih ustava.

3.3. Ljudska prava i slobode i vladavina prava, država i Ustavni sud

Nikako se ne može i ne smije ispustiti iz vida da su ljudska prava i slobode usko povezani s vrednotom vladavine prava s aspekta pozitivnih i negativnih⁴³ obveza države, i to kod primjene instituta njihova ograničavanja. Država ima, kad su u pitanju ljudska (uključivo i manjinska) prava i slobode, s jedne strane, pozitivnu obvezu da ih pravno uredi, te da pravno osigura mjere i njihovo učinkovito poduzimanje kako bi se spriječilo neopravdano miješanje u njihovo ostvarivanje. S druge strane, država je u obvezi osigurati pravno uređenje i zaštitu od bilo čijeg (uključivo i tijela same javne vlasti) onemogućavanja ostvarivanja ljudskih prava i sloboda. U posebnoj je položaju kad se mora uplesti (miješati) u ostvarivanje pojedinih ljudskih prava i sloboda. Takva situacija nastupa i u slučaju kada se steknu propisani uvjeti da se zakonom ograniče ljudska prava i slobode. Tada je u pozitivnoj obvezi jer mora zakonskim rješenjem uspostaviti pravično rješenje (ravnotežu) između ustavnog zajamčenog prava koje se ograničava i onoga prava zbog kojeg se ono ograničava. Istovremeno je i u negativnoj obvezi jer donošenje ovog zakona ima za cilj upravo zaštitu drugih ljudskih prava ili ustavom zaštićenog dobra od povrede samim nerazmjernim korištenjem prava koje se ograničava. Cjelokupni navedeni ustavni odnos u svom formalnom i sadržajnom smislu izražava se i provodi poštujući vladavinu prava. Ponajprije, prisustvo i potvrda primjene vladavine prava iščitava se iz same ustavne norme o ograničavanju ljudskih prava i sloboda. Naime, ustavotvorac je izrijeком samim ustavom ograničio zakonodavnu vlast, a izvršnu potpuno isključio od mogućnosti⁴⁴ da pravnim aktima, za čije je donošenje ona njime izvorno ovlaštena, može uređivati ovaj odnos. Sam zakonodavac može, sukladno ustavima Hrvatske i Kazahstana, ograničiti ljudska prava i slobode, ali samo u situacijama koje je on propisao. Osim toga, hrvatski je

⁴¹ Vidjeti pobliže članak 17. stavak 3. Ustava Republike Hrvatske, *Ibidem*.

⁴² Vidjeti pobliže članak 39. stavak 2. Ustava Republike Kazahstan, *Ibidem*.

⁴³ Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, Narodne novine – Međunarodni ugovori broj 18/97., 6/99., 14/02., 13/03., 9/05., 1/06., 2/10. i 13/17. – pročišćeni tekst, u svom članku 1. utvrdila je obvezu državama da osiguraju svakom ostvarivanje prava i sloboda zajamčenih Konvencijom. Polazeći od navedene odredbe u teoriji, ali i u praksi ESLJP-a, razvio se koncept negativnih i pozitivnih obveza države. Praksu ESLJP-a glede navedenih obveza država prihvatili su svi ustavni sudovi država članica Vijeća Europe.

⁴⁴ Navedeno isključenje odnosi se i na slučajeve kada se Vlada Republike Hrvatske po Ustavu, a voljom Hrvatskog sabora, nađe u ulozi zakonodavca. Konkretno, kada Sabor ovlasti posebnim zakonom Vladu Republike Hrvatske da donosi, u skladu s Ustavom, uredbe sa zakonskom snagom. No, ni u tom slučaju Vlada Republike Hrvatske ne može donositi zakone kojima ograničava ljudska prava i slobode. Naprosto stoga što je i u takvoj situaciji, samim Ustavom, zabranjeno Saboru ovlastiti Vladu Republike Hrvatske da može donositi uredbe sa zakonskom snagom kojima se razrađuju Ustavom utvrđena ljudska prava i temeljne slobode. Vidjeti pobliže članak 88. stavak 1. Ustava Republike Hrvatske, *Ibidem*.

ustavotvorac zakonodavcu propisao ustavnu obvezu i glede kvalitete razmjernosti koja mora postojati za svaki konkretni slučaj zbog kojeg se zakonom ograničavaju ljudska prava i slobode. Konkretno, "Svako ograničenje slobode ili prava mora biti razmjerno naravi potrebe za ograničenjem u svakom pojedinom slučaju".⁴⁵ Mogli bismo reći da je ovakvo ustavno rješenje jedan od primjera kojim se ustavotvorac koristi, polazeći od vladavine prava, da *ex constitutione* oblikuje djelovanje tijela državne vlasti, poglavito glede realiziranja ustavnog načela o podjeli vlasti.

pozitivne i negativne obveze države glede ostvarivanja ljudskih prava ne iscrpljuju se samo na primjerima zakonskog ograničavanja ljudskih prava i sloboda. One su prisutne i u konkretnim slučajevima koji nastaju kad ustavni sudovi sami ili, pak, Europski sud za ljudska prava i slobode svojom odlukom⁴⁶ kojom je prihvatio prijedlog podnositelja utvrdi da je došlo do povrede prava. Za državu tada nastupaju dvije vrste obveza koje se mogu nazvati pojedinačnima i općima. Pojedinačne su one koje država mora ispuniti u korist podnositelja, a njima se otklanjaju posljedice povrede ljudskih prava. One općeg karaktera mjere su koje sprečavaju sve buduće istovrsne povrede ljudskih prava i sloboda. Njima se zaustavlja konstantno kršenje tih prava. Zapravo se njima rješava sistemski problem kršenja nekog od ljudskih prava i sloboda.

Na unutarnjem planu (na teritoriju jurisdikcije jedne od ovih dviju država) ključnu nadležnost i konačnu odluku o mogućim sporovima apstraktne kontrole glede ograničavanja ljudskih prava i sloboda, ili odlučivanja povodom prijedloga za njihovu zaštitu, imaju ustavni sudovi. Njima je, kao čuvarima ustava, povjereno da, polazeći od vrednote vladavine prava, ispituju je li zakonodavac poštovao načelo ustavnosti kada je zakonom ograničio ova prava. Ustavni sud takvu ocjenu provodi na temelju odgovarajućeg zahtjeva (odnosno prijedloga) ovlaštenog predlagatelja u postupku objektivnog ustavnog spora. On ovaj postupak može provesti i na osnovi vlastite inicijative, što će, u pravilu, uvijek učiniti u nedostatku drugih prijedloga, ako ocijeni da je zakonodavac zakonom koji ograničava ljudska prava i slobode povrijedio vladavinu prava odnosno načelo ustavnosti i zakonitosti.

Kad je u pitanju postupanje u zaštiti pojedinog ustavom zajamčenog ljudskog prava i/ili slobode, Ustavni sud Republike Hrvatske postupa po ustavnoj tužbi konkretnog podnositelja i vezan je njezinim sadržajem. Kod raspravljanja i odlučivanja o konkretnom predmetu, Ustavni sud Republike Hrvatske polazi od najviših vrednota svog ustavnog poretka i cjeline Ustava. Među tim je vrednotama za njegovo postupanje i odlučivanje jedna od najvažnijih vladavina prava. Postupajući, polazeći od vladavine prava i drugih najviših ustavnih vrednota te Ustava kao cjeline, Ustavni sud izravno štiti vladavinu prava i time cijeli ustavnopravni poredak. U tom smislu, vladavina prava i njezina zaštita ključni su pokazatelji kojima Ustavni sud Republike Hrvatske ostvaruje svoju zadaću čuvara i zaštitnika Ustava u Republici Hrvatskoj. Sve izloženo u supstancijalnom smislu važi glede ovih pitanja *mutatis*

⁴⁵ Članak 16. stavak 2. Ustava Republike Hrvatske, *Ibidem*.

⁴⁶ Vidjeti npr. Odluku ESLJP-a u predmetu Statileo protiv Hrvatske (br. 1202/10. od 10. srpnja 2014. ili Ališić i dr. protiv Bosne i Hercegovine, Republike Hrvatske, Republike Slovenije, Republike Srbije i bivše jugoslavenske Republike Makedonije (br. 6042/08. od 16. srpnja 2014.).

mutandis i za Ustavni sud Republike Kazahstan. Dakako, za puninu sagledavanja ostvarenja zadaće Ustavnog suda kao čuvara ustava i zaštitnika vladavine prava, važno je imati spoznaju o tome što se događa s njegovim odlukama, odnosno kakva je njihova pravna snaga, pravna provedivost i na kojem prostoru djeluju. O tome se *inter alia* u ovom radu u kratkim najbitnijim crtama bavi sljedeće poglavlje.

4. ODLUKE USTAVNOG SUDA, VAŽENJE, IZVRŠNOST I PRAVNA SNAGA U FUNKCIJI USTAVNOG SUDA KAO ČUVARA USTAVA I ZAŠTITNIKA VLADAVINE PRAVA

Značajan pokazatelj da su ustavni sudovi u Republici Hrvatskoj i Republici Kazahstan “čuvari” ustava i zaštitnici vladavine jest ustavno uređenje važenja, izvršnosti i pravne snage njegovih odluka.

Ustav Republike Kazahstan u članku 74. stavku 3. propisuje: “Odluke Ustavnog suda stupaju na snagu danom donošenja, obvezuju na cijelom području Republike, konačne su i protiv njih ne može se izjaviti žalba.”

Republika Hrvatska u svom Ustavu ne sadrži odredbu koja se izravno odnosi na važenje, konačnost i pravnu snagu odluka Ustavnog suda Republike Hrvatske. Međutim, sadrži je Ustavni zakon o Ustavnom sudu, a kako se on donosi po postupku propisanom za promjenu Ustava, te odredbe imaju snagu ustavne norme. Za razliku od Republike Kazahstan, Republika Hrvatska nešto je šire uredila ovo pitanje, obuhvaćajući uz navedena pitanja još i pitanja tko su i kako se određuju subjekti provedbe te sam način provedbe odluka Ustavnog suda Republike Hrvatske. Ta odredba Ustavnog zakona o Ustavnom sudu Republike Hrvatske sadržana je u njegovu članku 31. i glasi: “(1) Odluke i rješenja Ustavnog suda obvezni su i dužna ih je poštovati svaka fizička i pravna osoba. (2) Sva tijela državne vlasti i lokalne i područne (regionalne) samouprave dužna su u okviru svog ustavnog i zakonskog djelokruga provoditi odluke i rješenja Ustavnog suda. (3) Vlada Republike Hrvatske osigurava preko tijela državne uprave provedbu odluka i rješenja Ustavnog suda. (4) Ustavni sud može sam odrediti tijelo kojem povjerava provedbu svoje odluke odnosno rješenja. (5) Ustavni sud može odrediti način provedbe svoje odluke, odnosno rješenja.”

Iz citiranih odredbi može se zaključiti: a) odluke i rješenja ustavnih sudova Republike Hrvatske i Republike Kazahstan pravni su akti koji su općeobvezujući za sve i svakoga na području svojih država. Dakle, radi se o pravnim aktima koji djeluju *erga omnes* i dužni su ih u skladu s time poštovati svi, svaka fizička i pravna osoba; b) s obzirom na to njihovo supstancijalno obilježje utvrđeno normama ustavne snage, može se izvući zaključak da one imaju pravnu snagu zakona na području svojih država; c) odluke i rješenja ustavnih sudova konačni su i na njih se ne može uložiti žalba i/ili bilo koji drugi pravni lijek na području Republike Kazahstan odnosno Republike Hrvatske; d) odluke i rješenja s obzirom na svoj karakter izložen pod a) i b), jesu pravne norme koje imaju snagu zakona na području

država čiji ih je ustavni sud donio. Ovo njihovo obilježje dodatno slijedi iz ustavne situacije koja proizlazi iz činjenice da je takvo važenje, konačnost i pravna snaga uređena normama ustavne snage.

Za razliku od Republike Kazahstan, Republika je Hrvatska navedenim člankom Ustavnog zakona o Ustavnom sudu, propisala i odredila subjekte provedbe odluka svog Ustavnog suda, s jedne strane, a s druge strane, dala ovlast samom Ustavnom sudu Republike Hrvatske za određivanje tijela kojem povjerava provedbu svoje odluke, odnosno rješenja, te načina provedbe svoje odluke. Ove dvije ovlasti Ustavnog suda nisu međusobno uvjetovane. Naime, Ustavni sud Republike Hrvatske uvijek može (ali ne mora) odrediti način provedbe svoje odluke odnosno rješenja, neovisno o tome je li on sam odredio tijelo kojem povjerava njihovu provedbu ili se radi o tijelima iz stavaka 2. i 3. članka 31. koje je odredio sam Ustavni zakon o Ustavnom sudu. Zapravo je ostavljeno Ustavnom sudu na prosudbu da procijeni, s obzirom na složenost, značaj, ekonomske i druge učinke koji proizlaze iz njegove odluke odnosno rješenja, je li potrebno odrediti drugo tijelo za njihovu provedbu i je li potrebno odrediti način njihove provedbe. Hoće li ili neće ove svoje ovlasti koristiti ustavni sud, sam će razmotriti i odlučiti o tome, vodeći uvijek računa o tome koliko je svrhovito i bitno za što efikasniju i djelotvorniju provedbu njegovih odluka odnosno rješenja, iskorištavanje ovih ovlasti. Dakako, ključni momenti koji će utjecati na odluku Ustavnog suda Republike Hrvatske uvijek će biti oni koji su uvjetovani i povezani s poštovanjem i zaštitom vladavine prava te njezinim ostvarivanjem implementacija pravne sigurnosti u zemlji. Kad god se kod pitanja provedbe odluka i rješenja Ustavnog suda otvore ova pitanja, Ustavni će sud Republike Hrvatske, po prirodi stvari, radi osiguranja zaštite vladavine prava iskoristiti ove svoje ovlasti ili samo jednu od njih, što će ovisiti o potrebama koje nalaže konkretna situacija u provedbi konkretne njegove odluke, odnosno rješenja.

Iz izloženoga je razvidno da je ustavnopravno uređenje važenja, konačnosti i pravne snage odluka i rješenja ustavnih sudova u obje zemlje jedan od važnijih pokazatelja za vrednovanje položaja, uloge i značaja ustavnih sudova u osiguravanju, poštovanju i provedbi ustava, jamstva i zaštite vladavine prava, te pravne sigurnosti u obje zemlje. Svjesni tog značaja, nesporno, bila su oba ustavotvorca kada su normama ustavne snage uređivali pitanje važenja, konačnosti i pravne snage odluka odnosno rješenja koje donose njihovi ustavni sudovi. Ona su uređena upravo tako da potvrđuju ulogu ustavnih sudova, kako u Republici Kazahstan, tako i u Republici Hrvatskoj, kao čuvara ustava, njegova zaštitnika i zaštitnika vladavine prava.

5. ZAKLJUČAK

Ustavni sudovi u demokratskim ustavnim državama imaju specifičnu zadaću – čuvara ustava i zaštitnika vladavine prava. Ovu zadaću povjerava im ustavotvorac samim Ustavom kao najvišim pravnim aktom u hijerarhiji pravnih akata ustavnopravnog poretka, ali i najvišim pravom u zemlji. Odluku kojom ustavotvorac ustavom povjerava ovakvu zadaću ustavnim sudovima nije izraz njegova hira

ni samovolje. Naprotiv, ona nužno proizlazi iz supstancijalnog sadržaja i njime izraženog legitimnog cilja koji ustavotvorac tim konkretnim ustavom želi postići, odgovarajući na pitanje kakva država treba biti, odnosno koji je njezin ustavni identitet.

Polazeći od teze da samo demokratski ustavi mogu pravno uređivati demokratsku ustavnu državu, državu podjele vlasti, ljudskih (uključivo i manjinskih) prava i sloboda, vladavine prava i dr., suvremeni ustavotvorci prihvatili su teorijski model ustava trećeg tipa. Kao bitna karakteristika takvih ustava iščitava se postojanje kataloga ljudskih prava i sloboda te ustavnih sudova koji su konačni njihovi zaštitnici, uz zaštitu ustavnosti i zakonitosti kao temeljnih načela na kojima počiva i čijim poštovanjem se potvrđuje vladavina prava, kako kao najviša vrednota konkretnog ustavnog poretka, tako i kao osnova za samo tumačenje ustava. Za doktrinu modernih konstitucionalista (Häberlea, Isensee, Sweeta i dr.) u takvom ustavnopravnom poretku ustavni sudovi imaju zadaću čuvara ustava i zaštitnika vladavine prava.

U ovom radu nastojao sam na nekoliko pitanja, po mom sudu ključnih, pokazati da ustavni sudovi Republike Hrvatske i Republike Kazahstan *ex constitutione* imaju po svojim nadležnostima utvrđenim normama ustavne snage zadaću čuvara ustava i zaštitnika vladavine prava. Elaborirajući s teorijskog aspekta i teleološkom analizom normativnog teksta ustava Republike Hrvatske i Republike Kazahstan, takvu konstataciju s pravom sam mogao iskazati. Da je tome tako, lako se može uvjeriti svaki čitatelj čitajući i analizirajući sadržaj ovih ustava.

U kojoj će se mjeri u realnom životu ostvariti zadaća čuvara ustava i zaštitnika vladavine prava ovih ustavnih sudova, utjecat će samo djelovanje ustavnih sudova Republike Hrvatske i Republike Kazahstan. Naime, ustavotvorci su samim ustavima predvidjeli i propisali validni instrument koji im je na raspolaganju za postizanje tog cilja. On je sadržan u odredbi ustava kojom se propisuje važenje, primjena i pravna snaga odluka svakog do ovih pojedinih ustavnih sudova. Kako je današnje ustavno sudovanje u svojoj biti utemeljeno na interpretaciji cjeline ustava, uključivo i vrednota na kojima on sam počiva, ono nužno u sebi sadrži aktivističko djelovanje ustavnih sudova, što se u krajnjoj liniji potvrđuje u stajalištima da ustavni sudovi svojim odlukama utvrđuju ne samo što je ustavno odnosno neustavno, već i što je ustav kao najviši pravni akt i najviše pravo u zemlji. Sinergijski efekt interpretacijskog i aktivističkog ustavnog sudovanja s propisanim važenjem, primjenom i pravnom snagom odluka očituje se u svom esencijalnom sadržaju kao realizacija ustavnih sudova – čuvara ustava i zaštitnika vladavine prava.

Analizom svakog od odabranih pokazatelja pojedinačno i njih svih zajedno u njihovu sinergijskom učinku, došao sam do nedvojbenog zaključka da su ustavotvorci u Republici Hrvatskoj i u Republici Kazahstan svjesno svojim ustavima namijenili i propisali ustavnim sudovima zadaću čuvara ustava i zaštitnika vladavine prava. Time nimalo ne umanjujem spoznaju da toj zadaći svoj obol daju i sva druga tijela (a napose sudbena) državne vlasti u okviru svoje ustavom propisane nadležnosti. Polazeći uvijek od poštovanja vladavine prava i načela ustavnosti i zakonitosti, s jedne strane, a s druge strane da je ustav u svakoj od ovih zemalja istovremeno

najviši pravni akt i najviše pravo u hijerarhijskoj strukturi njihovih ustavnopravnih poredaka.

LITERATURA

Knjige i članci

1. Adamović, L., *Ustavni sud Austrije – prošlost, sadašnjost – vizije*, bilješke autora s njegova nastupnog predavanja održanog na Pravnom fakultetu u Osijeku, 1996.
2. Arlović, M., *Ocjena zakonitosti općih akata u Zakonu o upravnim sporovima – o nekim otvorenim pitanjima*, Pravni fakultet u Osijeku, Pravni vjesnik broj 3-4/2011.
3. Arlović, M., *Ocjena ustavnosti i zakonitosti drugih propisa*, Pravni fakultet u Osijeku, Pravni vjesnik broj 3-4/2016.
4. Arlović, M., *Ustavnosudski aktivizam i europski pravni standardi*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, broj 1/2014.
5. Bačić, A. i Bačić, P., *Hrvatski izazovi konstitucionalizma*, Split 2001.
6. Bačić, A. i Bačić, P., *Ustavna demokracija i sudovi*, Split 2009.
7. Cappelletti, M., *Kontrola ustavnosti i zakonitosti zakona u suvremenom svijetu*, u Bačić, A. i Bačić, P., *Ustavna demokracija i sudovi*, Split 2009.
8. Crnić, J., *Vladavina prava*, Zagreb 1994.
9. Häberle, P., *Ustavna država*, Zagreb 2002.
10. Häberle, P., *Uloga i utjecaj ustavnih sudova iz komparativne perspektive*, u: Bačić, A. i Bačić, P., *Ustavna demokracija i sudovi*, Split 2009.
11. Isensee, J., *Država, ustav, demokracija*, Politička kultura, Zagreb 2004.
12. Ivančević, V., *Institucije upravnog prava*, knjiga I, Zagreb 1983.
13. Krbek, I., *Ustavno sudovanje*, JAZU, Zagreb 1962.
14. Lauc, Z., *Načelo vladavine prava u teoriji i praksi*, Pravni vjesnik broj 3-4/2016.
15. MacCormick, N., *Institucije prava – Ogled iz teorije prava*, Naklada Breza, Zagreb 2014.
16. Omejec, J., *Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda u praksi Europskog suda za ljudska prava (Strasbourgški aquis)*, Zagreb 2013.
17. *Pravna enciklopedija*, Savremena administracija, Beograd 1979.
18. Sartoni, Đ., *Demokracija što je to?*, CID, Podgorica, Crna Gora, 2001.
19. Scalia, A., *Suvremenost i ustav*, u: Bačić, A. i Bačić, P., *Ustavna demokracija i sudovi*, Split 2009.
20. Smerdel, B., *O ustavima i ljudima*, Novi informator, Zagreb 2012.
21. Smerdel, B., *Ustavno uređenje europske Hrvatske*, Narodne novine, Zagreb 2013.
22. Smerdel, B. i Sokol, S., *Ustavno pravo*, Zagreb 2006.
23. Sokol, S., *Ustavni sud Republike Hrvatske u zaštiti i promicanju vladavine prava*, u: *Ustav kao jamac načela pravne države*, Organizator, Zagreb 2002.
24. Sweet Stone, A., *Politika ustavnog nadzora u Francuskoj i Europi*, u: Bačić, A. i Bačić, P., *Ustavna demokracija i sudovi*, Split 2009.

25. Sweet Stone, A., *Zašto je Europa odbacila američki sudbeni nadzor*, u: Bačić, A. i Bačić, P., *Ustavna demokracija i sudovi*, Split 2009.
26. Sweet Stone, A., *Ustavi i sudska vlast*, u: Komparativna politika, Zagreb 2013.

Propisi

1. Ustav Republike Kazahstan, preuzeto s: <https://www.gov.kz/legalacts/1?lang=en>
2. Ustav Republike Hrvatske, Narodne novine broj 85/10. – pročišćeni tekst.
3. Ustavni zakon o Ustavnom sudu Republike Kazahstan, preuzeto s: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z2200000153>
4. Ustavni zakon o Ustavnom sudu Republike Hrvatske, Narodne novine broj 49/02. – pročišćeni tekst.
5. Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, Narodne novine – Međunarodni ugovori broj 18/97., 6/99., 14/02., 13/03., 9/05., 1/06., 2/10. i 13/17. – pročišćeni tekst.
6. Deklaracija o pravima čovjeka i građanina iz 1789. Republike Francuske, u: Hrženjak, J., *Međunarodni i europski dokumenti o ljudskim pravima – čovjek i njegove slobode u pravnoj državi*, Informator, Zagreb 1992.
7. Izvješće Europske komisije za demokraciju kroz pravo – Venecijanska komisija, *O pravnoj sigurnosti i neovisnosti pravosuđa u Bosni i Hercegovini*, lipanj 2012.
8. Odluka Ustavnog suda Republike Hrvatske broj: U-I-3789/2003 i dr., Narodne novine broj 142/10.
9. Statileo protiv Hrvatske (br. 1202/10. od 10. srpnja 2014.)
10. Ališić i dr. protiv Bosne i Hercegovine, Republike Hrvatske, Republike Slovenije, Republike Srbije i bivše jugoslavenske Republike Makedonije (br. 6042/08. od 16. srpnja 2014.).

CONSTITUTIONAL COURT GUARDIAN OF THE CONSTITUTION AND PROTECTOR OF THE RULE OF LAW

The paper deals with the doctrinal, normative-legal and functional aspect of constitutional adjudication in the function of “guardian and protector” of the constitution (Häberle), and consequently the protection of the rule of law prescribed by it. In processing the topic, first of all, the starting point is the Croatian constitutional system and the position, tasks and competences of the Constitutional Court of the Republic of Croatia, together with, of course, reference to and comparison with the Constitutional Court of the Republic of Kazakhstan on this basis.

Key words: *Constitution, Constitutional Court, rule of law, democratic constitutional state, constitutional court, constitutionality and legality, protection of human rights and freedoms*